כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת שלח ■ י"ח סיון ה'תש"פ ■ 10.06.2020 ■ גליון מס' 586

חטא המרגלים לפי הרב סולוביצ'יק

/ הרב יעקב הלוי פילבר

עם ישראל - בארץ ישראל - על פי תורת ישראל - הם שלושת מרכיבי השלמות היהודית, ועל כן מאז הושלך אברהם אבינו לכבשן האש מנסים אומות העולם בחושם העיור לפגוע בנו באחד משלושת המרכיבים הללו. רבות הן הדוגמאות ההיסטוריות של הניסיון להשמיד אותנו השמדה פיזית, החל מנמרוד שהשליך את אברהם לכבשן האש, וישמעאל שרצה להרוג את יצחק, ועשו שבקש להרוג את יעקב, ופרעה שגזר להמית את הנולדים על האבניים ואח"כ להשליכם ליאור, דרך המן שזמם להרוג את כל היהודים ביום אחד ועד השואה האירופית לאחרונה. כמו כן ישנן גם דוגמאות לניסיון לבולל את ישראל בהשמדה רוחנית, כמו לבן הארמי שביקש לעקור את הכל, ואחריו היוונים שגזרו על ישראל שיכתבו על קרן השור שאין להם חלק באלוקי ישראל [ב"ר ב] או מלכות רומי שגזרה על המילה [שבת קל א) עד הנצרות שכפתה על יהודים להמיר את דתם וכדומה. אבל מאז התמוטטות המשטר הסובייטי, אין אנו מוצאים עוד ניסיונות באומות העולם להתנכל לדת ישראל או להשמיד פיזית איזו קהילה יהודית. מה שרואים אנו בתקופתנו הוא מאמץ בלתי פוסק של האומות לסלק אותנו מארץ ישראל או לקרוע מאתנו חלקים מארצנו, ולדאבוננו משתתפים בניסיון הזה גם מבני עמנו, ובמעשיהם זה הם מצטרפים לניסיון של המרגלים לנתק את ישראל מארצו, ועל כך כותב הרב קוק בספרו 'אגרות הראי"ה' [אג' צו]: "יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם, בא רק ממה שאין מודיעים את ארץ ישראל, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דיבה על הארץ בתשובת המשקל: להגיד ולבשר בעולם כולו הודה והדרה, קדושתה וכבודה [של א"י], והלוואי שנזכה אחרי כל ההפלגות כולן מצדנו להביע אף חלק אחד מרבבה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועילוי אור חכמתה ורוח הקודש המתנוסס בקרבה".

מה היה חטא המרגלים? על כך נאמרו פירושים רבים ואחד מהם הוא פירושו של הגרי"ד סולוביצ'יק כפי שמובא בספרו ['פרקים במחשבת הרב'] בפרק העוסק ב'יחודה של ארץ ישראל' ובו הוא מסביר כי הגורל היהודי קשור קשר אמיץ עם ארץ ישראל, מפני שרק בארץ ישראל נגלית השכינה, ורק בה משגשגת הנבואה, ועל כן צריך עם־סגולה להתיישב בארץ־סגולה. את הברית בין עם־ישראל לארץ־ישראל הוא מדמה שם לברית הנישואין, הכניסה לארץ היא יותר מתנועה ממקום למקום, יש כאן סמל של ברית נישואין בין העם והארץ, כי כל הקורה בארץ הזאת משפיע על רוחם ועל עמדתם של היהודים באשר הם שם. אך בניגוד לנישואין שלפעמים הם יכולים להסתיים בגירושין, הקשר שבין העם והארץ הוא קשר הקיים לנצח. והנה ההלכה קובעת שאסור לאדם לשאת אשה או אפילו לארס אותה קודם שיראנה, ואין זה חשוב כמה המלצות טובות קיבל עליה, כי הקשר הזה צריך להיות מעומק הלב וללא הסתייגויות, על כן צריך לבססו על ידיעה והכרה ישירה ובלתי אמצעית, ואסור להיכנס לברית הנישואין ללא הכרה והערכה אישית קודמת. מאותה סיבה - מסביר הרב סולוביצ'יק - נצטווה משה לשלוח אנשים לתור את הארץ, לא בשביל לאסוף מידע, אלא לתת לראשי השבטים המייצגים את כלל הציבור היהודי את ההזדמנות להכיר את הארץ בהכרה בלתי אמצעית וכנציגי הציבור להביא לכלל הציבור דין וחשבון על מהותה המיוחדת במינה של ארץ הקודש. כי על אף ההבטחה האלוקית בדבר תכונותיה המצוינות של ארץ ישראל, היו ישראל צריכים להתוודע אליה בקשר ישיר באמצעות נשיאיהם. ומוסיף הרב סולוביציק - עם ישראל הוא עם יחיד במינו, קודש לה', העומד להזדווג עם ארץ־סגולה, ארץ אשר שמרה אמונים לעם ישראל, וכאשר נכבשה בידי זרים ויהודיה הוגלו ממנה, נשארה הארץ שוממה ועצרה את ברכותיה, כאשה נאמנה המחכה ומייחלת בגעגועים לשובו של

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

שו"ת קיץ
קריאת התורה - חובת הציבור או חובת היחיד?
והנה קודם שאבוא לבאר דיני השלמת פרשת השבוע במקרה והתבטלה הקריאה בתורה בשבת אחת או יותר...
המשך בעמ' 2

מקושש עצים
כבר בשבת השנייה לשהיית ישראל במדבר סין, לאחר שקבלו את מצוות השבת במרה, הם לא שמרו אותה. יש שיצאו מן העם ללקוט את המן...
המשך בעמ' 4

פרשת שלח לך - פרשת ארץ ישראל
פרשת שלח לך ידועה בתור פרשת ארץ ישראל, במובן העמוק של הבנת מהותה של ארץ זו אצל הקב"ה וממילא אצלנו...
המשך בעמ' 6

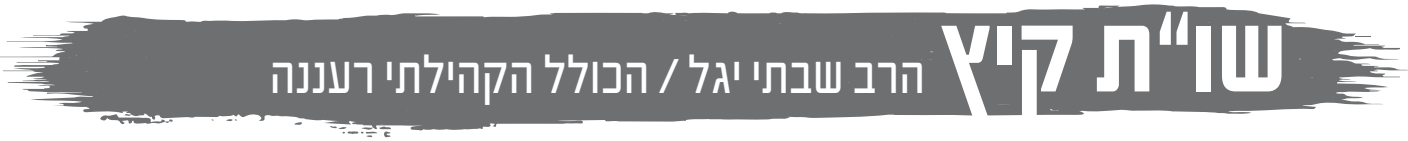
סיפור לשבת
תורה מצילה ומגינה
מסופר על רבי חיים לייב מישקובסקי מסטויסק זצ"ל, שלאחר נישואיו נסע ללמוד תורה מתוך פרישות בעיירת אישישוק, שם למד מידי יום...
המשך בעמ' 6

שביבים
- *והיה לכם לציצית*
- *בברכה 'שלמה' ונאמר אמן*
- *כשהשודדים הירושלמים התחילו לפחד*

המשך בעמ' 8

בעלה. על כן קיווה משה רבנו לכך שהמרגלים ירגישו ויכירו בתכונותיה הסגוליות של הארץ, ויוקירו את ערכיותה מצד הברית של ה' עם אברהם. ואכן היחידים שהבינו את ערכה המיוחד של הארץ היו יהושע וכלב, ועל כן הלך כלב להשתטח על קברי אבות במערת המכפלה, בשעה ששאר הנשיאים הלכו לבדוק את שטחי הארץ ממדבר צין עד רחוב לבוא חמת, המרגלים סקרו את הארץ בראיה חיצונית כסוחרי נדל"ן, והם בחנו את ערכה מצד התועלת של ה'עולם הזה', ועל כן נכשלו בהתייחסות שלהם אליה. ורק יהושע וכלב שהתבוננו על הארץ בהסתכלות פנימית אמרו: "טובה הארץ מאד מאד". - עד כאן הסברו של הרב סולוביצ'יק.

הזוגיות הנצחית של עם ישראל וארצו היא לצנינים בעיני אומות העולם, לא רק האומות הגובלות עם ארץ ישראל אלא גם אצל האומות שאין להם כל גבול עם הארץ, והאיבה הזו מלווה שנאה המתעטפת בצביעות, שהאמצעים כולם כשרים להצר את שיבת ישראל לארצו. מה מביא את כל הרוע שבעולם להתנכל דווקא לארץ ישראל? בספרו "נפש חיה" מביא הרב מקאליש את המכתב ששלח אליו הרב אליהו גוטמאכר שבו הוא כותב: שאצלו ברור שאם יתחילו ישראל לעבוד אדמת הקודש בסך של מאה ושלושים משפחות שתהיה התחלת הגאולה גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך, כי הגלות באה מחמת מאיסת הארץ ובתיקון חטא זה תבוא הגאולה, ככתוב: "רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב". ומסיים שם: "שיש לראות את גודל התכלית של ישוב הארץ בזה ש"הקליפה" גוברת (נגד ישוב הארץ) גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה, יען שכח הקליפה תלוי בגלות, ובביטול הגלות תבוטל הקליפה". לפי דבריו המאמץ העולמי של ארצות ערב, האיחוד האירופי ורבים אחרים, כמעט כל עצרת האומות המאוחדות, הוא מאבק הישרדות של הרוע העולמי, שכוחו יתבטל מן העולם בשוב ישראל לארצו להיות ריבון על מלוא מרחבי ארצו. ועל כן כוחות הרשע בעולם מגייסים כל מאמץ למנוע את שובו של עם ישראל לארצו, ועושים הכול כדי לנשל את בניה ממרחביה. במלחמתו של 'כוח הרע העולמי' לנשל את עם ישראל מארצו הוא אינו מסתפק בגיוס האומות בלבד, אלא הוא כעמלק בשעתו מזנב גם בנחשלים מבני עמנו, שהם המרגלים המודרניים המואסים בארץ חמדה ומצטרפים אל הכוחות הפועלים לנשל את ישראל מחלקי ארצו. וגם הטענות של מרגלי ימינו דומות לטענות שנטענו בשעתן ע"י המרגלים של אז, כמו הטענה הצדקנית על העדפה כביכול את קדושת האדמה על קדושת חיי האדם, (כאילו הציונים הראשונים, אנשי העלייה הראשונה והשנייה, לא העדיפו את קדושת האדמה על קדושת חיי האדם, ובאו לארץ למרות הביצות והמחלות וסכנת החיים שהיה בדבר) ולפי "מדרש הגדול" זו הייתה גם טענת המרגלים בשעתם שאמרו: "לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו" - "שהיו יושבים במשכניהם ומבכים כמתהלמים נוטלים את בניהם ואומרים: אוי לכם דוויים, אוי לכם סגופים, למחר יהיו הורגים מכם".

פרק ד' - קריאת התורה - חובת הציבור או חובת היחיד?

והנה קודם שאבוא לבאר דיני השלמת פרשת השבוע במקרה והתבטלה הקריאה בתורה בשבת אחת או יותר, יש לברר נידון נוסף החשוב בפני עצמו, ובנוסף יש בו גם כדי להשליך וללמד על נידון השלמת פרשת השבוע.

הנידון הוא החקירה המפורסמת שנידונה בספרי רבותינו האחרונים - האם חובה זו של קריאת התורה היא 'חובת היחיד' או 'חובת הציבור'.

חקירה זו מפורסמת כחקירתו של הגר"ח מבריסק זצ"ל[א], וביאור צדדי החקירה הם, האם קריאת התורה היא חובה על כל יחיד אלא שאי אפשר לקיימה אלא בעשרה אנשים[ב], או שאין היא חובה על כל יחיד, אלא היא חובה על ציבור, ורק ציבור של עשרה מהווה ויוצר את החיוב לקריאת התורה, ואם אין ציבור אין כלל חיוב.

שתי נפקא מינות מחקירה זו

ונאמרו כמה נפקא מינות בחקירה זו ואזכיר כעת רק שתיים מהן, כדי לסבר את האוזן ולחדד את הצדדים השונים של חקירה זו.

הגר"ח מבריסק עצמו אמר שנפקא מינה בחקירה זו היא לשאלה כמה אנשים מתוך העשרה צריכים להיות מחויבים בקריאת התורה, האם נאמר שרובו ככולו, ולכן מספיק ששה אנשים מחויבים (בנוסף לארבעה אנשים שכבר שמעו קריאת התורה) או שצריך שכל העשרה יהיו מחויבים בדבר?

וביאר הגר"ח שזה תלוי בחקירה אם זו חובת הציבור או היחיד, כי אם קריאת התורה היא חובת הציבור, הרי שלא יהיה שייך לומר 'רובו ככולו' כי החיוב לא נוצר כל זמן שאין עשרה אנשים מחויבים (כמו שלא נכשיר מקווה שיש בו עשרים ואחד סאה מדין 'רובו ככולו'[ג]) אך אם החיוב חל על כל יחיד ויחיד, והעשרה אנשים זה רק תנאי בקיום הקריאה, או אז ניתן לומר ששישה אנשים מחויבים יספיקו כדי לקיים את הקריאה בתורה[ד].

נפקא מינה נוספת אפשר לומר לפי השיטות הנוקטות שתפילה במניין אינה חיוב ממש אלא רק בגדר 'ישתדל'[ה], האם בימים שיש בהם קריאת התורה מחויב כל אחד להגיע לבית הכנסת לקיים את חובת תקנת משה רבינו? אם נאמר שקריאת התורה היא חובת הציבור אזי אי אפשר לומר שעקב כך שזה יום שיש בו קריאת

התורה מחויב היחיד לעשות מאמץ מיוחד להגיע לבית הכנסת מעבר לשאר הימים, אבל אם זו חובה לכל יחיד ויחיד לשמוע קריאת התורה, אם כן אף אם באשר לתפילה במניין הוא מחליט להקל, מכל מקום משום קריאת התורה יהיה חייב להגיע לבית הכנסת.

תליית מחלוקת הראשונים בפירוש 'יושבי קרנות' בחקירה זו

והנה על אף שבחקירה זו כבר הילכו בה הנמושות, מכל מקום לא אמנע מלהוסיף מה שנראה לענ"ד שיש מקום לומר שנחלקו בזה הראשונים במסכת בבא קמא, שהרי לעיל בפרק א' הזכרתי את פירוש רש"י למושג 'יושבי קרנות' שבגינם תקן עזרא את קריאת התורה במנחה, שיושבי קרנות אלו יושבי חנויות העסוקים בסחורה ואינם שומעים קריאת התורה בימים שני וחמישי, ולכן תיקן עבורם עזרא הסופר קריאה נוספת ביום שבת קודש בשעת מנחה, ולכאורה קשה, היאך יושבי החנויות הרשו לעצמם לא לשמוע קריאת התורה בימים שני וחמישי? על כרחך לומר שמאחר ולא הגיעו לבית הכנסת לא התחייבו כלל בקריאה זו מאחר והקריאה היא חובת הציבור, ואל תדחני ותאמר שבאמת זו חובת היחיד, ויושבי החנויות נהגו שלא כהוגן, שאם כן לא מסתבר לומר שעזרא הסופר יתקן תקנה עבור מי שנוהג שלא כהוגן[ו].

אך עיין לעיל בפרק א' הערה ט' וכן בפרק ג' הערה מ"ז הבאתי את פירוש המאירי שהוא פירש אחרת מדברי רש"י, ואולי זו הסיבה שהכריחה אותו לפרש אחרת, כי סבר שקריאת התורה זו חובת היחיד וממילא גם בעלי החנויות העוסקים בסחורה מחויבים להגיע לבית הכנסת בימים שיש בהם שני וחמישי, ואם לא עושים כן, לא עלינו משוגתם.

'חובת הקהל'

והנה נראה לי פשוט וברור שכאשר אנו דנים על עיירה שיש בה מניין מצומצם של אנשים, בוודאי שחובה גמורה עליהם להתאסף בימים שיש בהם קריאת התורה, כדי לקרוא בתורה, גם לצד שקריאת התורה היא חובת הציבור, שהרי זו גופא תקנת משה רבינו, שהציבור יתאסף כדי לקרוא בתורה ושלא יעברו עליהם ג' ימים ללא תורה וכל האמור לעיל שהיחידים יכולים לא להגיע לבית הכנסת (לצד שזו חובת הציבור) זהו רק בתנאי שיש עשרה אנשים באותו מקום שכן באים לבית הכנסת, ומקיימים את חובת הציבור, וחובה על כל יחיד ויחיד לדאוג שהציבור שאליו הוא שייך יקיים את תקנת קריאת התורה, ואם אכן יש ציבור כזה, אזי יכולים השאר לא להתחייב בכך אם לא יגיעו אל בית הכנסת ולא יהיו בכלל ה'ציבור' לפי צד זה בחקירה.

חובת הציבור היא בנפרד מחובת הקהל

ואין לומר שאם כך, מספיק שתהיה רק קריאת תורה אחת בכל עיירה, ושאר המניינים לא יצטרכו כלל לקרוא בתורה, דזה אינו, שאחר שעשרה בני אדם התאספו ביחד לתפילה, חלה עליהם חובת הציבור לקרוא בתורה, וכל האמור לעיל הוא רק על יחידים שלא התאגדו להיות ציבור, ויש ציבור מלבדם.

כך שנמצאנו למדים שיש 'חובת הקהל' ויש 'חובת הציבור', ויש 'חובת היחיד' - חובת הקהל זו החובה של כל עיירה לדאוג שתתקיים קריאת התורה בעיירה, לקיים תקנת משה רבינו וזה לכולי עלמא, חובת הציבור היא חובה על כל ציבור שהתאסף לתפילה לקרוא בתורה, וגם זה לכולי עלמא, וחובת היחיד, זו חובה על כל יחיד לבוא לבית הכנסת לשמוע קריאת התורה על אף שיש עשרה אנשים בלעדיו, וזה רק אם נסבור שאכן קריאת התורה היא חובת היחיד.

הגדרת 'קהל' והגדרת 'ציבור'

אלא שיש לעיין היאך אנו מגדירים 'קהל' שהנה מה הדין כאשר יש כמה וכמה בתי כנסיות וקהילות בעיר אחת, האם כל בית כנסת וכל קהילה מוגדר כקהל עצמאי? ועיין לקמן פרק ו' מה שאכתוב בזה.

ועוד יש לעיין מה מגדיר ציבור ל'ציבור'? ונראה שהתאספות אקראית של עשרה אנשים במקום כזה או אחר אינה מגדירה אותם כציבור, ורק כאשר הם מתאספים לצורך תפילה וכדומה רק אז הם מוגדרים ציבור ומחויבים בקריאת התורה[ז].

האם יש מקום לחלק בין הקריאות השונות?

מובא בשם הגר"ח לחלק בין קריאת התורה של שבת שהיא חובת היחיד, לבין קריאת התורה של שני וחמישי שהיא חובת הציבור.

והגרש"ז זצ"ל התקשה בסברת החילוק[ח], ואולי יש לומר שבכל קריאת התורה יש שני דינים, דין אחד לקרוא בתורה, כדי לא להיות ג' ימים ללא תורה, ודין שני הוא להשלים את סדר הפרשות בכל שנה, ובעוד שהדין הראשון הוא דין בבני ישראל שלא יהיו ג' ימים ללא תורה, הדין השני הוא דין בכל יחיד ויחיד לגמור את כל התורה בכל שנה[ט].

דיון בדברי הגמרא במסכת מועד קטן לאור הנאמר עד כה

אם נקבל זאת נוכל ליישב קושיא העולה לכאורה מברייתא במסכת מועד קטן, שהנה מבואר בגמרא שם שכאשר נשיא מת, כל בתי הכנסיות בטלין, וכך הוא לשון הגמרא[י]:

'תנו רבנן...נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטילין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין'.

ומפרש שם רש"י[יא]:

'וקורין שבעה - בספר תורה, דאין מתפללין יחד בבית הכנסת, אלא כל אחד ואחד מתפלל בביתו'.

ומבואר בגמרא זו (על פי פירוש רש"י) שאף על פי שהתפללו כל אחד בביתו ולא התאספו כ'ציבור', מכל מקום היו נכנסים לבית הכנסת לקרוא בתורה[יב], ומכך רצה הגרש"ז להוכיח שהרי זו חובת היחיד.

אלא שהתקשה מדוע היו עושין כן רק בשבת (לשון הגמרא הוא 'וקורין שבעה') ולא גם בימי שני וחמישי?

ולפי האמור יש לומר שיש לחלק בין הקריאה של שני וחמישי לקריאה של שבת, שרק הקריאה של שבת היא חובת היחיד.

והנה לפי מה שכתבתי לעיל שגם אם נסבור שקריאת התורה היא חובת הציבור, מכל מקום בוודאי שבכל מקום מחויבים הציבור להתאסף, אם כן אין להוכיח מדברי גמרא זו שקריאת התורה היא חובת היחיד, ואפשר לומר שהיא חובת הציבור, אך זהו גופא חובת הציבור (או כפי שהגדרתי זאת לעיל כ'חובת הקהל') להתאסף

לקרוא בתורה, ואדרבה מלשון הגמרא ש'בני הכנסת' נכנסים לבית הכנסת, משמע שלא כל הציבור נכנס לבית הכנסת לשמוע קריאת התורה אלא רק 'נציגים', והוא משום שקריאת התורה היא חובת הציבור, ואחר שיש ציבור בעיר שקורא בתורה, מותר ליחידים לא לשמוע קריאת התורה, אם לא התאגדו להיות חלק מהציבור.

אלא שאם כן עדיין יקשה מדוע עשו כן רק בשבתות ולא בימים שני וחמישי, ובאמת יש מהראשונים[ג] שמפרשים את הגמרא שהיו עושים כן אף ביום שני וחמישי[ד], אלא שהם מפרשים אחרת מרש"י שלא היו מתפללים כל אחד בביתו, אלא היו מתפללים במניין, ואם כן בוודאי אין ראיה לנידון דידן אם הוא חובת היחיד או חובת הציבור.

ודע שבריטב"א על מסכת מועד קטן שם מבואר שהטעם שהיו עושים כן 'כדי שלא יהא בית הכנסת בטל לגמרי אף מקריאה בתורה בציבור', ומבואר לכאורה שאין זה מצד חובת 'קריאת התורה' אלא מצד בית הכנסת שלא יהא בטל, ומשמע לכאורה שלולי זאת היו בטלים לגמרי מקריאת התורה, וזה צריך עיון שהרי בריטב"א מבואר שם שהיו מתאספים בבית האבל להתפלל במניין, ויש ליישב שבוודאי היו מחויבים לקרוא בתורה, אלא שהסיבה שקראו בתורה בבית הכנסת ולא בבית האבל זה כדי שבית הכנסת לא יהא בטל, ולפי זה יש ליישב מדוע היו עושים כן רק ביום השבת (כפי שמבואר בריטב"א שם) שבשני וחמישי היו קוראים בתורה בבית האבל, ורק בשבת דאגו לכך 'שלא יהא בית הכנסת בטל'.

א - כך מביא תלמידו המובהק רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בספרו 'ברכת שמואל' למסכת יבמות סימן כ"א.
ב - כמבואר במשנה במסכת מגילה דף כ"ג עמוד ב', ונפסק להלכה בשולחן ערוך סימן קמ"ג סעיף א'.
ג - עיין שו"ת חתם סופר או"ח סימן ק"מ.
ד - ובחיי אדם כלל ל"א סעיף י"א הסתפק בשאלה זו, ועיין ביאור הלכה ריש סימן קמ"ג שמביא ספק זה, וכותב שגדול אחד הראה לו לפשוט ספק זה מדברי הר"ן במסכת מגילה (דף ג' עמוד א' בדפי הרי"ף) בשם הרמב"ן שמספיק ברוב מחויבים (וברי"ן זה גופא מבואר שקריאת התורה היא חובת הציבור עיין שם וא"כ בהכרח שאין הנפ"מ של הגר"ח תלויה בחקירה זו, אך עיין ברמב"ן במלחמות שם [שאותו הר"ן ציטט] שלא כתב שרוב מחויבים מועיל כפי שהר"ן ציטט בשמו, אלא רק כתב שזו חובת הציבור ובעינן מחויבים בדבר, ועיין בספר נפש הרב עמוד ק"ל הערה 3).
ה - אכתוב מעט מ"מ בעניין זה: עיין במהרי"ל הלכות עירובי חצרות אות ז', ועיין בשו"ת חות יאיר סימן קט"ו, ועיין בספר עמק ברכה (פומרנצ'יק) ברכות קריאת שמע אות א', ולשון השולחן ערוך הוא 'ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור' (או"ח סימן צ' סעיף ט') ויש לעיין האם המילה 'ישתדל' נסובה על 'בית הכנסת' או על 'הציבור', ועיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' סימן ו', ובשו"ת שביבי אש חלק א' סימן ע'.
ו - וכעין זה מצינו - 'תקנתא לרשעים לא עבדינן'.
ז - ועיין בספר הררי קדם חלק א' סימן קפ"ה ובספר נפש הרב עמ' רכ"ב בהגדרת 'ציבור' לעניין הדלקת נר חנוכה.
ח - מילואים לספר 'הליכות שלמה' תפילה אות י"ז.
ט - עיין בשו"ת אגרות משה חלק ד' סימן מ' אות ה' שכתב שיש חובה על כל יחיד ויחיד לשמוע כל התורה במשך השנה משבת בראשית עד שמחת תורה.
י - דף כ"ב עמוד ב'.
יא - דף כ"ג עמוד א' ד"ה 'וקורין שבעה'.
יב - ומכאן מוכח לכאורה שהקריאה בתורה יותר חשובה מתפילה במניין, ועיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' סימן ו' שדן בזה, אך עיין לקמן שראשונים אחרים מפרשים אחרת מרש"י והיו מתפללים במניין.
יג - עיין במאירי ובתוס' הרא"ש, ועין גם במה שכתב לחם משנה על הרמב"ם פרק ט' הלכה ט"ו.
יד - אך ברמב"ם שם משמע שהיו עושים כן רק בשבת.

מקושש עצים

/ הרב איתמר הרשקו

כבר בשבת השנייה לשהיית ישראל במדבר סין, לאחר שקבלו את מצוות השבת במרה, הם לא שמרו אותה. יש שיצאו מן העם ללקוט את המן וישנו האיש מקושש העצים שיצא ללקוט אותם ביום השבת.

פרשת מצוות השבת נתנה לעם ישראל במרה[1] שלושה ימים לאחר קריעת ים סוף, ביום שבת כ"ד בניסן. למרות זאת הם טרם נצטוו לשמור את השבת[2].

את הציווי על השבת שמעו עם ישראל בשבוע בו החל המן לרדת- לאחר יום שבת ט"ו באייר. באותה השבת עם ישראל הגיע למדבר וכילה לאכול את העוגות מצות שהוציא עימו ממצרים, ביום ט"ו בניסן.

באותו הזמן ניסה הקב"ה את ישראל, לראות כיצד יבקשו את המים והלחם ממנו, האם בנחת או בדרך של תלונה. אך הם הראו את קשיות ערפן כשלא נמלכו במשה בלשון יפה- בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות, אלא נתלוננו[3].

בזמן שבין מרה לביאתם למדבר סין, הלכו ישראל בדרך ולכן לא יכלו לשמור את השבת, עד ליום שבת ט"ו באייר- אז הם הגיעו למדבר סין ושם חנו בין אילים ובין סיני.

בשבת הראשונה שהיו ישראל במדבר הם אמנם שמרו אותה, אך כיוון שנגמר להם האוכל הם מתלוננים על משה ואהרון- "מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע, כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב[4]".

משה עונה להם, תדעו כי לא אנחנו המוציאים, אלא ה' הוציא אתכם ממצרים, ומכיוון שלא שאלתם כהוגן ובדרך ארץ ובקשתם גם בשר, לא בפנים מאירות יתננה לכם. וזאת משום שהעם הדגיש קודם את סיר הבשר ורק לאחר מכן את הלחם.

הדרך בה נהג העם גרמה לכך שהם הרעימו על משה ואהרון את כולם- את הבנים, הנשים, הבנות והערב רב[5].

ולכן למרות שהקב"ה אמר למשה גם את מצוות השבת שיש במן- שלא לצאת וללקט בשבת, הוא לא אמר זאת לעם באותו היום אלא רק לאחר שבאו אליו ביום שישי כשכל אחד ליקט פי שנים מכל יום. וכל זאת משום שמשה הוכיח את ישראל על הצורה בה הם בחרו להתלונן בפניו על המחסור באוכל. בדיוק כפי שקרה במרה, כשהם התלוננו ובקשו שלא בדרך ראויה.

בשבת השניה, כ"ב באייר יצאו מן העם ללקוט מן ובכך חיללו אותה במחשבה[6].

המקושש ראה זאת וביקש להראות לעם את חומרת השבת ולכן מסר עצמו למיתה כשלא פסק מלקושש למרות ההתראה שהתרו אותו[7], ובזה יראו כולם שאף על העברה של ארבע אמות ברשות הרבים, או לקיטת עצים[8]- יש בה די כדי לחייב את האדם מיתה. וכך ילמדו כל ישראל שלא לחלל את השבת כלל, לרוב קדושתה וחומרת מצוותיה.

חז"ל מגלים לנו שהמקושש היה צלפחד בן חפר משבט מנשה.

באותו הזמן היו לו כבר חמישה בנות אותם הוא חינך לאהבת הארץ, ובמעשה הזה אף הוריש להן את חשיבות שמירת השבת.

למרות שכבר באותה השבת הוא נלקח לבית הדין, לא נעשה עמו דבר כיוון שהם לא ידעו מהי המיתה שנתחייב בה מחלל השבת. ורק בשנה השנייה לאחר חטא המרגלים נאמר למשה- להמית את המקושש במיתת הסקילה.

דינו של המקושש נגמר דווקא בימים ההם שלאחר חטא המרגלים, וזאת כחלק מהלימוד שביקש הקב"ה ללמד את ישראל על מנת שיזכו לבסוף לתקן את חטאיהם ולהיכנס לארץ.

וכל זאת משום ששורשי חטא המרגלים והדרך בה העם הביא לכך שחטאו, החלו לנבוט בעם עוד במרה ובתלונתם על הבשר והלחם.

בכל המקרים האלו באו האנשים בערבוביה כשכל אחד חושב על עצמו וילדיו ואין הוא שם ליבו על שאר העם. יחד עם זאת איש את רעהו עזרו לרעה להתלונן ולהגביר את הפנייה כלפי ה' ומשה בדרך שאינה ראויה.

במרה, העם הקשה עורפו ולא נמלך במשה בלשון יפה, ובבקשת הבשר והלחם הם הלינו את כל חלקי העם לבקש זאת, גם למי שלא חסר לו בשר באותה העת.

ואף כאן במרגלים, באו הילדים לפני הזקנים ולא נמלכו במשה לבקש בדרך יפה כי אם הקשו עורפם ודרשו לראות את הארץ טרם יכנסו אליה.

משה רבינו ניסה לעצור בעדם ולכן ביקש שיראו היש בה עץ אם אין- שיחפשו האם נותר שם מישהו צדיק שהאומות סומכים עליו והוא מגן עליהם, כמו העץ המגונן על האדם[9].

מכיוון שאיוב מת באותו הזמן, משה ידע שאין עוד חשש שכזה ולכן הדרך להכנס לארץ סלולה בפני העם. דבר זה הכריע בדעתו של משה לשלוח את המרגלים, למרות הדרך בה הם בקשו זאת.

כהמשך לכך, אומר להם משה- והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, ותראו בזה שאתם בעלי החזקה בארץ.

לו חכמו השכילו זאת, והיו סומכים על תפילתו של משה, היינו זוכים ונכנסים לארץ כבר בימים ההם.

אך המרגלים לקחו דווקא את העצים ובהם חטאו- כשהם הפכו את הקערה על פיה והכריזו וזה פריה, שהפירות משונים הם.

את הלימוד הזה ניסה המקושש ללמד את העם שנה קודם.

כשהוא ראה אנשים מהעם היוצאים ללקוט מן בעצם יום השבת, הוא פנה אל העצים וליקט אותם כדי לומר להם שאסור לסמוך על העץ המסמל את המשענת עליה נשען האדם, אלא עליו להשען על אלוקיו. ואילו מחלל השבת הוא ככופר באלוקים ולכן דינו מיתה.

לו היו רואים העם כבר אז, שאין להשען על אף עץ ולא היו מחללים את השבת, היו מפנימים בעצמם את מציאות הקב"ה ביננו וכיצד עינו פתוחה עלינו תמיד לטובה, ולא הייתה אף אומה ולשון שולטת בנו[10].

שמירת השבת השניה, היה בכוחה לטעת בנו את מציאות ה' והיינו מעידים על קיומו כאן בעולם.

אך כיוון שחטאו ישראל, יצא הדבר שגם בשילוח המרגלים נהגו העם כך. הם המשיכו לקושש עצים וחיפשו כל העת משענת קנה לסמוך עליה.

דור הבנים, הוא זה שזוכה בסופו של דבר לבוא אל הארץ ולטעת בה כל עץ מאכל ובמיוחד את הלחם, ממנו מפרישים חלה. וביאתו לארץ שונה מכל הביאות, שכבר בכניסתם לארץ הם מתחייבים בחלה, על מנת להטמיע בהם את ההישענות על הקב"ה לבדו.

כאשר משה ממית את המקושש דווקא בזמן הזה, הקב"ה מלמד בכך את ישראל מהו העץ הנכון להתלות בו, ולא חלילה להיות תלוי עליו[11].

בכל שנה אנו קוראים את הפרשה בעיצומם של ימי הקציר וליקוט הפירות, על מנת להזכיר לנו שבארץ ישראל אין צורך להשען על עצים מבחוץ, כי אם עלינו להתקשר עם הקב"ה בגופנו, ע"י הציצית הקשורה בכנפות כסותנו, ואות היא[12] ביננו לה'.

1 - שם שם לו- במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין. רש"י שמות טו, כה
2 - כשם שהפרה לא נעשתה מיד אלא רק לאחר זמן, בר"ח ניסן- מיד לאחר חנוכת המשכן
3 - רש"י שם
4 - שמות טז, ג
5 - רש"י שמות טז, ז- כי תלינו עלינו שתרעימו עלינו את הכל, בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב
6 - ששם לא נאמר שעשו שום מעשה מלאכה, אלא שיצאו ללקוט, אבל לא לקטו שום דבר, שלא חטאו במעשה כלל. אלא שלא שמרו אותה במחשבתם, שלא נקרא זה חילול. לכן אמר 'אלמלא שמרו' ששמרו אותה במחשבה כבמעשה, אז לא שלטה בהם אומה ולשון, אבל כאן אמרו 'שבא זה וחללה' שחללה במעשה- שפתי חכמים במדבר טו, לב סימן לב
7 - היתה מלאכתו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שכן מטרתו לא היתה בעשיית המלאכה אלא בלימוד היוצא ממנה, ומלאכה שאינה צריכה לגופה פטור לדעת ר"ש. ומכל מקום עונשו היה מיתה כיוון שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות ודברים שבלב אינם דברים- ביאור יונתן במדבר טו, לב, ע"פ המהרש"א ב"ב קיט.
8 - אמר רב יהודה אמר שמואל, מקושש מעביר ארבע אמות ברשות הרבים היה- שבת צו:
9 - היש בה עץ- אם יש בהם אדם כשר שיגן עליהם בזכותו, רש"י במדבר יג, כ
10 - אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון- שבת קיח:
11 - רבותינו אמרו כל הנסקלים נתלים (על העץ)- רש"י דברים כא, כב
12 - ולמה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית, לפי שבשעה שחילל המקושש את השבתאמר משה לפני הקב"ה, ריבון העולמים כתוב בתפילין למען תהיה תורת ה' בפיך, וציויתם שלא לנשאם בשבת, ואילו היה זה נושאן היה נזכר ולא חילל את השבת. אמר הקב"ה הריני קובע ומצווה להם מצוה אחת שעל ידה יהיו נזכרין מן המצוות, כמו במצוות תפילין, ותהיה נוהגת בשבת, וזוהי מצוות ציצית- דעת זקנים, בשם תנא דבי אליהו רבה פכ"ו

פרשת שלח לך - פרשת ארץ ישראל

/ הרב יהודה פליקס

פרשת שלח לך ידועה בתור פרשת ארץ ישראל, במובן העמוק של הבנת מהותה של ארץ זו אצל הקב"ה וממילא אצלנו. ככל דבר גדול באמת האפשרות ליפול ולהיכשל בו היא עצומה. ואכן, עם ישראל היוצא ממצריים נכשל בהבנת ערכה האמיתי של ארץ ישראל ובכוחה העצום לגבי כל עתידו של העם והעולם, ומשום כך לא זכה להיכנס אליה אלא רק לאחר ארבעים שנה. ועם ישראל אינו היחיד שכשל אלא המנהיג של אומתנו, משה רבנו , שלא היה כמוהו לא בענווה ולא בנבואה ולא יהיה אחר כמוהו , גם הוא נכשל, וכשלונו זה הוא הסיבה העיקרית שלא זכה להיכנס לארץ ישראל. שר המפרשים האברבנאל מוכיח זאת מפורש בספר דברים א: לז: 'גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם, יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבא שמה אותו חזק כי הוא ינחילנה את ישראל'.

בספרים הקדושים מבואר שאילו בני ישראל היו נכנסים ישר לארץ ישראל עם משה רבנו, כלומר, לו לא היו נופלים בחטא המרגלים - הרי היינו נשארים בארץ לנצח והעולם היה זוכה לתיקונו. במילים אחרות: היינו מגיעים למצב של אדם הראשון לפני החטא, שהוא מצב של נצח אמיתי ובארץ ישראל. גם מובא שם, שהיו שני מועדי אפשרות לבוא התיקון המלא והאחר אף קדם לכך והוא היה בעת קבלת משה את לוחות האבן עם עשרת הדברות. על העת ההיא נאמר 'אני אמרתי בני עליון כולכם אכן כאדם תמותון'. כלומר כוונת הקדוש ברוך הוא היתה להחזיר נצח - בטול המוות - תיקון הכללי של העולם, אבל אתם לא עמדתם בניסיון וחטאתם בחטא העגל, ולכן אכן כאדם תמותון. לאחר תשובתם של ישראל ניתנה להם ההזדמנות השנייה והיא גם כן נכשלה בעקבות חטא המרגלים. כלומר, גם בקבלתנו את התורה שהיא היא חיינו ואורך ימינו וגם בעת הכניסה האמורה לארץ ישראל הארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה - הארץ שהיא היא מקום המצוות כולם, לא הצלחנו להגיע אל היעד.

על כל פנים מציאות חיינו היתה שונה לגמרי וכל ההיסטוריה היהודית היתה אחרת לו היינו מבינים מייד את ערכה וכוחה של ארץ ישראל ואת משמעות הכניסה המיידית עם משה. אבל לא זכינו וגם בהמשך מהלך ההיסטוריה בזמן חזקיהו המלך כידוע החטאנו את בוא המשיח בגלל שלא אמרנו שירה בזמן, וכך קרה שנכנסנו לחולי הגדול של גלויות. אבל היום סוף סוף אנו בדרך לגאולה השלימה, שהרי מובטחים אנו שלא יהיה חורבן שלישי של ארץ ישראל ואשרינו שזכינו לחיות בזמן של תהליך הגאולה למרות כל המורכבות שיש בתוך התהליך הזה.

סיפור לשבת

תורה מצילה ומגינה

מסופר על רבי חיים לייב מישקובסקי מסטויסק זצ"ל, שלאחר נישואיו נסע ללמוד תורה מתוך פרישות בעיירת אישישוק, שם למד מידי יום ארבעה עשרה עד שש עשרה שעות ביום, בעמידה. באחד הימים פרצה מגיפה נוראה סביב העיר, ורבים חללים הפילה ר"ל, אך באישישוק עצמה לא פגעה המגיפה. שלחו לו הוריו מכתב שיחזור מיד לביתו פן יידבק במגיפה, ומאחר שלא היתה להם את כתובת מגוריו - שלחו את המכתב לרבה של העיר, רבי אברהם שמואל, מחבר הספר "עמודי אש". אולם כשראה הרב את בקשת הוריו סירב להעביר לו את המכתב, כי האמין שזכות תורתו לא די שמגינה עליו, אלא על כל העיר כולה. ואכן כאמור לא אחזה המגיפה בכל עיירת אישישוק. משראו הוריו שאין קול ואין עונה, שלחו מברק לרב העיר, ודרשו בכל תוקף שיעבירנו לבנם. מיד כשקיבל את המכתב מהוריו, קם ועזב את העיר ונסע לביתו כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם. והנה, תיכף כשיצא את העיר פרצה המגיפה בעיר אישישוק, ורבים חללים הפילה!

(אוצרות התורה)

*

ידוע מה שאמר מרן ה"חזון איש" - כל זמן שרבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל היה מתייגע בתורה, לא היה יכול הצורר היטלר ימ"ש לעשות שום דבר! פעם הביאו אל ה'סטייפלער' זצ"ל

המשך בעמוד הבא...

יהודי אשר לדבריו היו לו ספיקות באמונה. אמר לו ה'סטייפלער' זצ"ל: יש לך ספיקות באמונה? אספר לך מעשה על גיסי, מרן ה"חזון איש". בימי המלחמה הנוראה היתה תקופה בה נאסר על כל מי שהיה בגילו של מרן החזו"א לצאת מביתו, ומי שיצא - היו יורים עליו מיד. ומרן יצא ובא כרצונו, והיה רואה ואינו נראה. והדגיש שלמד אז מסכת 'עירובין', וזכות התורה הגנה עליו לבל ישלטו עיניהם בו!. וכן סיפר רבי חיים ברים זצ"ל, ששמע מעד ראיה, שכשהיה החזו"א בוילנא ובאו אנשי הצבא לחפש את המסתתרים כדי לקחתם אל הצבא, באו ונכנסו לחדר בו שכב אז החזו"א, חיפשו ולא ראוהו. הגם ששכב מול פניהם. עוד מסופר על רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, שחלה בתקופת אירוסיו במחלת השחפת, שהיתה אז הגרועה שבמחלות ר"ל, והיה מצבו חמור מאוד. ר' איסר זלמן הודיע לכלתו שביכולתה לבטל את השידוך. הורי הכלה נסתפקו אם להמשיך בקשרי השידוכין, כי עפ"י דרך הטבע לא היה נראה שיתרפא ויבריא. קמו ונסעו למרן ה"חפץ חיים" זצ"ל, והציעו לו את שאלתם. ענה להם ה"חפץ חיים" בזו הלשון: "לא חולי הוא סיבה למיתה, ולא בריאות היא סיבה לחיות"! לאחר מכן פנתה הכלה לרופא שטיפל בו, ושאלה אותו האם נראה לו שיוכל להמשיך לחיות לכל הפחות עוד שנה אחת. הרופא ענה כי ייתכן שיחייה במשך השנה הקרובה. אמרה הכלה: אפילו על ספק של שנה כדאי לה להינשא אליו!. והנה, אף כי היה חולה מסוכן, חי עד גיל שמונים וארבע!! ומספרים שפרופסור משה רחמלביץ' אמר: אם הגאון ר' איסר זלמן חי עד למעלה מגיל שמונים שנה, יש לשרוף את כל ספרי הרפואה! ואכן צדקו דבריו של ה"חפץ חיים" - לא חולי סיבה הוא למות, כי התורה מגינה ומצילה - "כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים"!

("מרבה חיים")

*

הרגשת העריבות בתורה היא רק כאשר לומדים מתוך תשוקה וצמאון. מסיבה זו נמשלה התורה ל"מים" - "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה), ואין מים אלא תורה. כי הלכה היא לגבי שתיית מים - השותה מים לצימאון - מברך 'שהכל נהיה בדברו' (ברכות פ"ו מ"ח). ומברך רק כאשר צמא, שלא כבשאר המשקים, כי בשאר משקים - אדם נהנה גם כאשר אינו צמא, אך במים - אין שום טעם והנאה, אלא כאשר שותה לצימאון. **כן בלימוד התורה, אין מרגישים הנאה אלא אם כן מרגישים צימאון לדברי תורה!** מסופר על הרב חיים זייצ'יק זצ"ל, על גודל צימאונו לתורה בעת שכבר שימש כראש ישיבה בבוצ'אץ', ונקרא משם לשרת בצבא הרוסי. הוא נלקח לסיביר במסע תלאות מפרך, שם ישנו הוא וחבריו בחפירות על פני חוצות בקור המקפיא. עבודתם עבודת פרך, הרכבת שלושים ושש טנקים ליום, סלילת כבישים בביצות, באו עד צוואר במים כדי לבנות גשרים רופפים מתוך תנאי חיים איומים. חיו על חצי קילוגרם לחם ליום, ועל מים במשורה שהובא ממעיין מרוחק, שכן המים בסביבה היו דלוחים ומורעלים. מחלות פגעו בהם ועשו שמות. יום אחד התנדב רבי חיים להביא הוא את המים מהמעיין שביער, מרחק שלושה קילומטרים בכפור סיביר. מדוע עשה זאת? משום שנודע לו שבכפר שמאחורי היער מתגוררת משפחה יהודית. הוא נשא את שני הדליים הריקים, הגיע אל המעיין, הניח את הדליים ורץ אל הכפר. בהגיעו, עבר מבקתה לבקתה, מחפש מזוזה... כשמצאה - נקש בדלת. זו נפתחה כדי סדק. בעלת הבית ראתה את המתדפק על הדלת: לבוש קרעים, מוזנח למראה, עובד כפיה נמלט... היא הושיטה לו פרוסת לחם, אוצר של ממש, אך להפתעתה הלה סירב ללחם, והחל לבכות: "אני יהודי", אמר, "איני רוצה לחם, אני רוצה ספר..." נבוכה קראה לבעלה. לשמע הבקשה אמר בעלה: "איני רב, יש עמדי רק גמרא אחת, זה אוצרי היהודי היחיד. לא אתן אותו!" בכיו של האורח התעצם "רחם עלי, תן לי דף אחד, אל תשאיר אותי כך..." בעל הבית הביא את הגמרא, היה זה כרך של מסכתות נדרים ונזיר. הוא קרע את הכרך לשנים, נתן לאורחו את מסכת נדרים, ואת מסכת נזיר השאיר לעצמו. באותה שעה לא היה מאושר ממנו. הרב שב למחנה, נושא את דליי המים המלאים, וכמעט יצא עמם במחול... כל היום היה עובד בפרך ולא חש בקושי, כי נשא את עיניו לרגעים שאחרי, כאשר יוציא את המסכת ממחבואו, וישננה שוב ושוב... יום אחד, בעודו עובד בניסור עצים, לא השגיחו הפועלים, ולפתע נחת על ראשו ענף כבד. הרב נפל ארצה, זב דם. בעת שנשאוהו לבית החולים, ביקש לפתע שיעצרו ליד הבקתה, למען יוכל לקחת את אוצרו עמו לבית החולים...

("המאורות הגדולים" מאמר לזכרו)

*

מסופר על רבי פסח פרוסקין כי היה מחדש חידושים נפלא. פעם, בשעת לילה מאוחרת, העיר את אשתו, ובקול גדול קרא לה: 'קומי, קומי, בואי ושמעי איזה חידוש חידשתי ברמב"ם!' הרבנית, בשמעה את בעלה כך, אמרה לו: 'פסח, אולי כדאי שתתעמק יותר בעניין שחידשת, ותאמר לי אותו רק כשהנושא יהיה ברור אצלך עד תום'. המשיך רבי פסח להתעמק, ובשעה חמש לפנות בוקר העיר שוב את הרבנית, וקרא בשמחה: 'כעת בטוח אני כי הדברים נכונים, קומי ושמעי!'. הרבנית קמה בשמחה והאזינה לדבריו. הקשה על כך רבי נתן זוכובסקי שליט"א: וכי לא ידע אותו גאון עולם, על איסור גזל שינה? כיצד הוא מעיר את רעייתו משנתה בשל רצונו להשמיע באוזניה חידושי תורה? אלא ביאור הדבר הוא כך: אילו היתה לרבנית פרוסקין בת שהיתה נפקדת בילדים לאחר עשרים שנות עקרות, האם לא היתה מוכנה שיעירו אותה משנתה כדי לשמוע את הבשורה הטובה? הלא היתה מתרגזת מאד אם לא היו מעירים אותה!. הרבנית פרוסקין ידעה כי האושר היותר גדול שיש לאדם בעולם הזה - הוא ללמוד תורה ולחדש חידושים. היא גם ידעה שבכך שהיא מאזינה לבעלה, נעשית היא שותפה פעילה לאותו שכר המובטח לשניהם בשמים, ואם כך, היתה היא מתרגזת עליו אם לא היה מעיר אותה... ויותר מכך, רבי פסח, בהיותו שיכור אהבה על התורה, לא היה מסוגל לעצור בעד עצמו, ומאחר שזכה לחדש חידוש נפלא, העיר את אשתו...

("טובך יביעו") (אוצרות התורה. אסף: הרב חנניה צ'ולק שליט"א)

שביבים / שאול שיף

והיה לכם לציצית

היה זה יום אחד בלבד לפני תום אשפוזו של בן משפחתי בבית הרפואה איכילוב בתל אביב. באופן חריג ביותר, הפעם לא עמד איש ליד מיטתו של דניאל ששכב חדר סמוך לזה של בן משפחתי. הוא ישב-שכב על מיטתו, ברגליים מסוכלות, ובהה נכחו בחלל החדר, מפליג בהרהוריו. משחלפתי ליד חדרו ונעצתי בו בפעם המי-יודע-כמה את עיניי הסקרניות, קלט אותן מיד והזמין אותי פנימה. "קוראים לי דניאל ב'", פתח והציג עצמו. בטרם הספקתי אף אני להציג את עצמי, המשיך מיד בדבריו. "אתה בטח שואל את עצמך מדוע אני לובש את הציצית הגדולה הזו מעל לבגדיי", אמר, ספק בשאלה ספק בקביעה. גם הפעם לא המתין למוצא פי. באותו רגע ממש נראה היה כאילו הוא עובר לעולם אחר וכי גם אם הייתי עוזב את החדר היה ממשיך ומפליג, באין משים, בסיפורו. "נער צעיר הייתי לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה.

גדלתי בבית חסידי באחת ממדינות מרכז אירופה. בהיותי כבן חמש-עשרה שלחו אותי הוריי ללמוד מקצוע. זמן קצר לאחר מכן כבר עזבתי את הבית ויצאתי לעבוד במקצוע שרכשתי, כדי לסייע בפרנסת המשפחה. את מרבית ימיי עשיתי הרחק מהבית ורק מזמן לזמן חזרתי אליו לביקורים קצרים. בכל פעם מחדש, בצאתי מהבית, היה אבי ז"ל נוהג ללוותני כברת דרך ולהשמיע באוזניי דברי חיזוק ועידוד. 'השגח על עצמך, דניאל', היה אומר. 'התרחק מסביבה רעה ושמור על יהדותך. אל תימשך אחר מראות העיניים ואחר הבלי הלב, שהם הווים ונפסדים. לך בדרך התורה למען נרווה ממך אני ואימך רוב נחת'. כך, באלו המילים פחות-או-יותר, בכל פעם ופעם. קשיים רבים ולא-מעט הרפתקאות עברו עליי, אך בחסדי ה' עברתי את כולם בשלום ואף נותרתי דבק ביהדותי, נאמן למורשת אבותיי.

זמן מה לאחר פרוץ המלחמה גויסתי לצבא ההונגרי, שבמשך תקופה מסויימת היה כפוף לגרמניה הנאצית וסייע לה במלחמתה נגד צבאות הברית. גם בהיותי חייל בצבא השתדלתי בכל מאודי לשמור על אורח חיים יהודי. לא תמיד הדבר עלה בידיי. אולם הייתה מצווה אחת השתדלתי באופן מיוחד לקיימה - מצוות ציצית. כל שהיה עליי לעשות הוא ללבוש את הציצית מתחת לבגדיי, בלי שאיש ידע על כך אפילו. מה אומר לך? פעמים רבות ראיתי את המוות מול עיניי, ובכל פעם ופעם נשאתי בליבי תפילה לה' - וניצלתי. תמיד עברה בי המחשבה כי הציצית היא שמגינה עליי. אך הייתה גם פעם אחת שבה חשתי כי הציצית דווקא מסכנת אותי.

היה זה לקראת סוף המלחמה. עם התקדמות כוחות הצבא הרוסי, לחמתי ממש בקו החזית. באותה עת שרר כפור עז ביותר ושלגים כבדים ירדו באזור שבו נלחמנו. פלוגתנו נחלה מפלה אחרי מפלה, עד כי לא נותר ממנה הרבה. יום אחד נשארנו אני וקומץ קטן של חיילים, מבודדים לגמרי בתוך מערת קרח קטנה בלב אזור מושלג, ללא מזון, מים וציוד מתאים. לצאת החוצה לא יכולנו, בגלל הסערה המשתוללת. ומצד שני, גם הישארות ממושכת מדי בתוך המערה הייתה כרוכה בסכנת חיים. בשלב מסויים ידענו כי אנו מוכרחים להגיע למקום יישוב ולהשיג מזון ושתייה. פתאום שמענו קולות הולכים וקרבים לעברנו. על-פי הקולות הבנו כי מדובר בכוחות צבא ושמחתנו לא ידעה קץ. הנה סוף-סוף נחולץ ונועבר למקום מבטחים. אלא שמהר מאוד הוברר לנו טעותנו המרה. אלה לא היו 'כוחותינו', אלא חיילי האוייב הרוסי. כידוע, חיילים שנפלו בשבי במלחמת העולם לא זכו לתנאים משופרים, וזאת בלשון המעטה. באופן טבעי נתקפנו חרדה עמוקה. אני עצמי הייתי שרוי במצב של חולשה ותשישות, כשהובאתי ביחד עם שאר חבריי אל המפקדה הקרובה של הצבא הרוסי. התכוננו נפשית לגרוע מכול - חקירות, עינויים ואולי אפילו הוצאה להורג. עם הגעתנו למפקדה הובאנו תחילה לבדיקה אצל רופא. הייתי במתח נוראי מן הבדיקה, בזכרי מה יש מתחת לכותונתי. ידעתי שהרוסים אינם חובבי יהודים ואינם אוהבים חיילים המשרתים בשורות האוייב. יכולתי רק לשער כיצד הם יגיבו לחיבור שני הדברים יחד - גם יהודי וגם לוחם לצד הגרמנים.

השתהיתי במכוון ונקטתי כל סוג של תחבולה כדי לדחות את מפגשי עם הרופא. לבסוף היה הדבר בלתי נמנע. כשהגיע תורי להיבדק, חשתי כאילו ליבי עומד להתפלץ. הצטוויתי לפשוט את הכותונת ואז נתגלתה הציצית. קיוויתי שהרופא לא ראה מימיו ציצית ולא ידע מהי. אולם במהרה הסתבר לי שטעיתי. הרופא ידע גם ידע. הוא נעץ בה מבטים בוחנים ואף מישש את הציציות באצבעותיו. ליבי הלם כקורנס. לפתע הביט הרופא היישר לתוך עיניי ואמר לי, כמעט זעק, 'שמע ישראל!'. מעוצמת ההלם והתדהמה חשתי סחרחורת חריפה. כל החדר כמו חג סביבי. כעבור שניות התאוששתי. הבנתי שזו דרכו לספר לי כי גם הוא יהודי וכי כל רע לא יאונה לי. נעניתי לו בניד ראש קל ודמעות נקשרו בעיניי. הבחנתי בבירור בלחות שהציפה גם את עיניו. מאותו רגע והלאה נטל אותי הרופא תחת חסותו. בעזרת קשריו הטובים עם הצמרת הפיקודית, הצליח לשכנע את יתר החיילים שלא לנגוע בי לרעה. הוא אף דאג לי לאספקה סדירה של תרופות סולפה, שכידוע באותו זמן היו עדיין חדשות ולא ניתנו לכל אחד, וודאי לא לשבויי מלחמה. בזכותו, למעשה, נותרתי בחיים".

בנקודה זו, כך נראה, שב דניאל ב' חזרה לקרקע המציאות. פתאום כאילו נזכר שאני עומד מולו ומאזין לו. הוא חייך אליי מאוזן לאוזן ואמר: "כעת אתה מבין? מאז ועד היום מקפיד הנני ללבוש את הציצית מעל לכל בגדיי. לא חשוב קיץ או חורף; בבית, ברחוב או כאן במיטה - תמיד הציצית מלמעלה. שכולם יראו! בכך אני מקיים כעין נדר שנדרתי בליבי, לספר את סיפורי זה באוזני כל מי שאפגוש ושיסכים להקשיב לי"...

(מאת הרב זלמן רודרמן שיחי', מתוך הסדרה הפופולרית 'בין הדגים לזמירות')

בברכה 'שלמה' ונאמר אמן

הצדיק הנודע רבי שלמה זלמן ב"ר אליעזר בלוך זצ"ל (נפ' י"א בסיוון תשל"ו), תלמידו חביבו של מרן ה'חפץ חיים', היה עונה 'אמן' מידי בוקר ל'ברכות השחר' של רבים ממתפללי בית הכנסת 'זכרון משה' בירושלים - ילדים ומבוגרים. כאשר לעת זקנתו לנו בביתו בחורי ישיבה.

היה ממתין שיתעוררו, ואז היה אומר בפניהם את ברכות השחר כדי שיענו אחריו יחדיו אמן.

(מעדות מקורבו הגר"מ שטיינמן שליט"א)

כשהשודדים הירושלמים התחילו לפחד

(הסיפור מבוסס על פנקס החברה קדישא פרושים ירושלים: עמוד קל"ב, שנת תרל"ג לפ"ק)

בין מנחה למעריב, כשהשר ר' משה מונטיפיורי הציג את תכניתו בפני באי חצר ה'חורבה', רק ר' אהר'לה הונגרישר התנדב להרפתקה. כל שאר הנוכחים, אחזו בזקנם ושקעו בלבטים.

השר מונטיפיורי, שניסה להסביר עד כמה הרעיון שלו מוצלח, התבטא, כי הרעיון שלו מתאים לירושלים "כמו נוצה לבנה לכובע שחור של לורד אנגלי"... הירושלמים לא הבינו את משמעות הדימוי, לכן שקעו בהרהורים. רק ר' אהר'לה הונגרישר, אברך נמרץ שהגיע לארץ הקודש לא מזמן מהונגריה, והפך להיות מן מהפעילים שבחבורה, הבין שאם השר מונטיפיורי מציע רעיון - גם אם הדימוי לא מובן כל כך - סביר להניח שאפשר לסמוך עליו. ר' אהר'לה נענה לכך בשתי ידיים.

תכניתו של השר מונטיפיורי תישמע לנו כיום מובנת מאליה, אך באותם ימים היא היתה נחשבת להרפתקה הכרוכה בסכנת נפשות, לא פחות. למרות זאת, הסכים לכך ר' אהר'לה הונגרישר בלב שלם. זה קרה בעקבות ביקורו החמישי בארץ הקודש, אחרי שהשר מונטיפיורי נוכח לראות כמה ממיזמיו כושלים במושבות החקלאיות והוא החליט לנסות משהו חדש. העוני ומצוקת הדיור והבריאות בירושלים שבין החומות, נגעו לליבו של השר מונטיפיורי והוא העלה את הרעיון ה'מופרך' הבא: "נקים שכונה חדשה מחוץ לעיר"! הרעיון היה מופרך לחלוטין, וזאת בגלל השודדים שהטילו את חיתתם על האיזור והכנופיות ששלטו ללא עוררין מחוץ לחומות. אבל למרות זאת, אחרי שר' אהר'לה הונגרישר התנדב, החלו מצטרפים לכך מספר יהודים נוספים בעלי אומץ לב שהחליטו לקחת חלק בבניית עיר הקודש ירושלם פלטרין של מלך שמחוץ לחומות ולהפריח את השממה. בשנת תרי"ז, הציע השר מונטיפיורי את הרעיון וסיפר כי שנתיים קודם לכן - בביקורו הרביעי - הוא רכש את הקרקע הסמוכה לעיר, המתאימה להקמת השכונה כמו "נוצה לבנה לכובע שחור של לורד אנגלי". שלוש שנים לאחר מכן, בשנת תר"כ, נבנו 16 בתי השכונה הראשונה שמחוץ לחומות העיר העתיקה בירושלים: "משכנות שאננים". למפרע, הבינו באי חצר ה'חורבה' שהתנדבו באותו מעמד שבין מנחה למעריב לקחת חלק בהרפתקה של השר מונטיפיורי, עד כמה היא עומדת להיות קשה ומאתגרת. אך הם, כמו ירושלמים מדורי דורות, כבר לא נסוגו אחור. זה היה משתלם. כי בתחילה, ניתנו הבתים לתקופה של 3 שנים. בעקבות הקושי הרב להתגורר מחוץ לחומות, ניתנו להם הדירות מתנה לצמיתות! ר' אהר'לה צדק שעל השר מונטיפיורי אפשר לסמוך. למה קראתם לשכונה 'משכנות שאננים'? שאלו את ר' אהר'לה בירושלים שבין החומות. ר' אהר'לה היה עונה להם בהתלהבות: על שם הפסוק בישעיה "וישב עמי בנווה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחת שאננות"... יצאנו מבין החומות בפחד וגילינו שאפשר לחיות שם בשאננות... בחיוך היה ר' אהר'לה מוסיף: זה באמת מתאים לנו כמו 'נוצה לבנה לכובע שחור של לורד אנגלי' - - -

השנים חלפו, כשר' אהר'לה מרגיש כי הוא מוביל את דגל היציאה מבין החומות, שהחלה להכות שורשים בלב יהודי ירושלים העתיקה. החששות היו גדולים, אך הרעיון החל להתנחל בלבבות. לכן המשיך ר' אהר'לה להתגורר במקום בגאווה, ולא שם ליבו לסכנות והפחדים שהיה מנת חלקם של התושבים הראשונים כמותו. בעיצומו של לילה חורפי, של שנת תרל"ג, שמע ר' אהר'לה קולות חבטה בדלת ביתו. במקום לקום ולהבריח את הפורצים - כפי שהיה רגיל לכך בהזדמנויות קודמות - הוא החליט ללמד לקח את הגנבים, אחת ולתמיד. ברור היה לו כי כדי להפריח את השממה ולגרום ליהודי ירושלים שבין החומות לבוא אחריו, צריך לגלות אומץ לב. ר' אהר'לה תפס בקורה מזדמנת ועשה עצמו כישן, עד שהגנבים התקרבו בסמיכות אליו. או אז פרץ בצעקות והחל רודף אחריהם. הגנבים המבוהלים מיהרו להימלט ממנו, אך ר' אהר'לה החליט כי הפעם יעשה לזה אחת ולתמיד סוף. מול עיניו ראה את תושבי ירושלים הסובלים ממצוקת הדיור והבריאות, ומפחדים לצאת מבין החומות רק בגלל הסכנות הללו וכעת הוא גמר בליבו לגרום לגנבים הללו שלא יחזרו יותר למקום.

הוא החל דולק בעקבות הגנבים שניסו להתנער ממנו, אך ללא הועיל. יהודים נוספים החלו להתעורר ולבוא בעקבות הקולות. ר' אהר'לה בינתיים התקרב אליהם ואז, כשפסע בינו ובין הגנבים, הסתובב לפתע לעברו אחד מהגנבים, שלף חץ וקשת ו...ירה בר' אהר'לה שלושה חיצים. הוא קרס תחתיו פצוע ושותת דם. היהודים האחרים מיהרו להגיש לר' אהר'לה עזרה ראשונה והבהילו אותו לבית החולים 'ראטהשילד' הסמוך, אך היה זה מאוחר מדי. למרות כאביו הגדולים, היה ר' אהר'לה שבע רצון. הוא הספיק למלמל כי הפעם למדו הגנבים לקח וכי מעתה יידעו הכל כי התושבים שמחוץ לחומות החליטו לא לסגת אחור בשום צורה שהיא. חמישה ימים מוטל היה ר' אהר'לה על ערש דווי. כולם ביקרו את מיטתו, אך הפצעים היו חמורים וביום ו' טבת של תרל"ג החזיר "האברך ר' אהרן ב"ר יוסף שמואל מאונגרין" את נשמתו לבוראו "ותיהום כל העיר". מסירות נפשו של ר' אהר'לה ויתר היהודים שפרצו את החומות ויצאו להפריח את השממה בירושלים, הם שהובילו בהמשך את הקמת השכונות החדשות שהתרחבו והלכו, עד ימינו אלה.

[ותודה רבה לחברה קדישא פרושים]

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net